

KJAK

At læra at lesa – ein barnarættur ?

Sirið Stenberg

Tjóveldi

Seinni í ár fara vit at hátíð-arhalda, at barnarættinda-sáttmálin fyllir 25 ár. Hetta er gleðisdagur, og ein viður-kenning av, at bæði altjóða eins og føroyska samfelagið hava sett sær fyri at virða barnarættindini.

Í barnarættindasáttmál-anum eru rættindi og skyld-ur barnsins og samfelagsins greitt orðað, og aðalmálið er, at øll rættindi eru galdandi fyri øll børn.

Vit kunnu gleðast um, at nógv børn í Føroyum hava tað trygt og gott. Men hetta er tíverri ikki galdandi fyri øll. Tað er ikki ein sjálvfylgja, at øll børn fáa tað hjálp,

teimum tørvar, um avbjóð-ingarnar, tey hava, nú eru størri enn tað sum “vanliga barninum” tørvar. Hetta sæst m.a. aftur í skúlahøpi, har trupulleikar eru við at fáa nokk av tínum til serundir-vísing. Hetta sæst, har børn liva í fátækt og har sosialir trupulleikar eru. Hetta sæst, har børn við breki ikki fáa neyðuga uppvenjing og aðra hjálp. Og soleiðis kundi eg hildið áfram, tíverri. Tí hvat er tað fyri eitt samfelag, sum ikki raðfestir umstøðurnar hjá børnum fram um alt annað! Børnini, sum eru so virðismikil í sjálvum sær, og sum eru so tengd av, at vit taka okkum væl av teimum, at tey so at siga ikki kunnu liva uttan okkara umsorg-an. Børnini, sum eru okkara allra ábyrgd bæði at taka hond um og at vera talsfólk fyri. Hví verður tað góðtikið, at vit í okkara vælferðarsam-felag javnan upplivað tað, eg vil meta sum brot á barna-rættindini?

Lærarar í miðnám rópa varðskó. Eitt stórt tal av teimum ungu megna ikki

at lesa og skriva. Hetta er álvarsmál. Tað mest álvar-sama er, at hesi ungu fólk koma beinleiðis úr okkara fólkaskúla, so vit hava ein trupulleika, sum røkkur langt yvir miðnám. Ein trup-ulleika, sum als ikki verður tikin í nóg stórum álvara, og sum í stóran mum kann darvað børnum og ungum so mikið á lívsleiðini, at bæði heilsa, menning og framtíð verður oyðiløgd.

Í fólkaskúlanum hava vit í árávís havt trupulleikar við at fáa tað tal av sertínum, sum tørvur er á. Børn við lesitrupulleikum fáa sostatt ikki teir sertímar, teimum tørvar. Kanska eru hetta eis-ini børn, sum áðrenn skúla-aldur heldur ikki fingi nøkt-andi taluundirvísing, tí her manglaðu eisini tímar. Og soleiðis bitur alt seg í halan. Dagstovnaðkið, har flestu børn eru árinum áðrenn skúla-aldur, verður heldur ikki tik-ið í nóg stórum álvara. Hesi virðismiklu árinum har barnið mennist og verður mentað í samspæli við vaksin, sum megna at skapa tryggar rela-

tiónir, eru grundarsteinar fyri allari framhaldandi menning. Tí mugu øll boð uppá loysnir gerast í sam-starvi millum foreldur, dag-stovn og skúlaverkið.

Fyri at bota um lesi-trupulleikar hevur man frá almennari síðu m.a. útbúgvíð lesivegleiðarar, orðblindalærarar og sett førleikastovur á stovn. Men ymiskt er, hvussu og hvar hesi virkað. Men orðblinda-lærarar kunnu bert hjálpa børnum frá 14 ár og uppeftir. Ja, frá 14 ár og uppeftir. Fyri tey, sum eru í tí aldrinum, er tað sjálvsagt gott, men tað er ómetaliga seint at seta inn, tá ið børn eru 14 ár. Tað má sjálvsagt setast inn frá fyrsta degi, tí jú fyrr jú betri útlit fyri at fáa betri førleikar og eisini lættari lív.

Longu, tá ið tað verður gjørt vart við, at børn hava talitrupulleikar, eigur hjálp at vera sett inn. Sernám má verða so mikið styrkt, at børn ikki koma á bíðilista har í mánaðir, kanska ár, men fáa hjálp í stundini. Somuleið-is mugu nokk av sertínum

vera tøkir í fólkaskúlanum. Bara hesar báðar einfaldu loysnir eru so eitt boð um, hvar man kann byrja. Og hetta skal sjálvsagt ikki úti-lokað, at aðrar fyriskipanir verða settar í verk, um tørv-ur er á tí. Tí alt hongur sam-an.

At koma í miðnám og kanska ikki vera førur fyri at gjøgnumføra skúlagongdina, tí man ikki dugir at lesa er ein stór tragedia bæði menn-iskjaliga og samfelagsliga. Tað átti ongantið at verið komið so vítt. Sjálvsagt skulu t.d. orðblindalærarar arbeiða við teimum minstu børnun-um, og sjálvsagt má alt ger-ast fyri at fyribyrnja, at trup-ulleikar sleppa at vaksa seg stórir.

Tað verður brúkt nógv orka uppá at fundast og at staðfesta trupulleikar. Men alt ov lítil orka verður brúkt uppá at seta røttu hjálpina inn til børnini. Bíðilistar og ein oyðimarkargongd á nógv-ar dyr eru gerandiskostur hjá foreldrum, har børnini hava einhvønn trupulleika.

Tað finnast óteljandi

dømi um, hvussu ein trup-ulleiki við lesingini kann vaksa seg til ein annan størri trupulleika. Hetta kann vera happing og sosial útihýsing, vánaligur trivnaður og sál-arligir trupulleikar. Tað kann eisini vera øvugt, at aðrir trupulleikar, sum t.d. strongd, fátækt og psyko-sosialir trupulleikar viðføra trupulleikar við læringini. So trupulleikin er samansettur, og ongin einföld loysn er. Men eftirútbúgving og menning av starvsfólki og skjót og góð hjálp til børn og foreldur má vera eitt mál í sær sjálvum, sum tað ikki átti at verið trupult at funn-ið semju um.

Tað hava børnini rætt til.

Sambandsflokkurin – um nýskipan av fiskivinnuni

Kaj Leo Holm Johannesen

Løgmaður og formaður Sambandsflokksins

Tørvurin á nýskipan

Verandi fiskivinnuskipan er grundað á eina lóggávu og skipan, sum varð gjord undir búskaparkreppuni í 1994. Ein endurskoðan og royndirnar av skipanini vísa, at neyðugt verður at gera nakrar grundleggjandi broytingar ella nýskipanir.

Roknskapargreiningar vísa, at heimaflotin siglir í tungum sjógví búskaparliga

við rakstrarhalli og stórarí skuld. Vinnutólini eru sera gomul og niðurslitin, og kunnu illa tryggja kapp-ingarføran effektivitet og produktivitet. Ein partur av trupulleikunum snýr seg eisini um, hvørt verandi fiskidagaskipan hevur fast-læst flotan soleiðis at hesin ikki fær endurnýggjað seg, samstundis sum fiskidaga-skipan elvir til ov stórt veiði-trýst á fiskastovnarnar. Fiskastovnarnir undir Fø-royum, t.e. toskur og hýsa, eru sera illa fyri.

Í pelagisku vinnuni er íkomin spurningurin um, hvussu tey ovurstóru virð-ini skulu býtast í vinnuni sjálvari og millum vinnuna og samfelagið (býtið av til-feingisrentuni).

Nýggjur fiskivinnupolitikkur – meginreglur og karmar

Endmálið við einari ný-skipan av fiskivinnuni er at

reka hana á búskaparliga og lívfrøðiliga burðardygg-um grundarlag og samfe-lagsbúskaparliga optimalt. Endamálið er eisini í mest møguligan mun at reka fiski-vinnuna á marknaðartreyt-um og við avlopi.

Sostatt verður politiskt lagt upp til eina veruliga ný-skipan av fiskivinnuni og ikki bara dagføringar av ver-andi lóggávu.

Fyri at kunna fremja eina veruliga nýskipan og reka fiskivinnuna á burðardygg-um grundarlag og á markn-aðartreytum, so skal politisk støða takast til nakrar grundleggjandi meginreglur og karmar, sum eru:

- Fiskivinnan rekast og skipast mest møguligt eftir marknaðartreytum?
- Umsitingin av veiðirætt-indum (bulurin í skip-anini) – gildistið og/ella uppboðssøla?
- Veiðiskipanir – kvota- og/ella fiskidagaskipan?

- Útlendskur ognarskapur og kapitalur?
- Umsitingarætlanir – 3-5 ára veiðireglur?

Harafturat skal støða takast til, hvørt øll veiða skal land-ast um føroyskan kaikant, um góðskustýring og hag-reiðing, nýtsla av innvøli í fiskinum, brúksskylda av fiskiloyvum, útblaking o.a.

Tað er sostatt fiskarípoli-tikkurin, sum lagt verður upp til, skal broytast munandi. Eisini verður lagt upp til at arbeiða meira visjónert og strategiskt í fiskivinnuni og fata fiskivinnuni sum eina matvøruvinnu, sum kappast á altjóða marknaðinum.

Støðan í Sambandsflokkinum

Sambandsflokkurin hevur í eina tíð saman við hinum samgonguflokkunum havt samráðingar um eina fiski-vinnunýskipan, men enn er ikki komin ein endalig pol-

itisk semja. Partarnar hava sagt sína hugsan og viðgjørt tey mest týðandi málini, men enn er nakað eftir á mál.

Grundarlagið fyri við-gerðini eru frágreiðingar, fakligt tilfar, fundir við áhugabólkar o.a.

Sambandsflokkurin vil ikki uppá núverandi tíðs-punkt fastlæsta samráðing-artilgongdina, men hevur víst á, hvørjar loysnir flokk-urin ynskir. Flokkurin vil t.d., at fiskivinnan verður rek-in mest møguligt á markn-aðartreytum og tí er eisini ynskiligt, at ein partur av t.d. pelagiska tilfeinginum verður selt umvegis eina uppboðssølu. Henda heimild eigur at setast í eina nýggja lóggávu.

Sambandsflokkurin tekur undir við útlendskum ognar-skapi og kapitali, men treytin er, at myndugleikarnir hava eftirlit við, at reglurnar verða hildnar og at rávøran, virðisskapanin og førleika-

menningin verður í Føroy-um.

Flokkurin ynskir eisini, at gjørdar verða umsitingarætl-anir og at alt sjófeingi skal um føroyskan kaikant.

Sambandsflokkurin held-ur, at okkara høvuðsvinna nú eigur at fáa nakrar trygg-ari og støðugari karmar at virka eftir, soleiðis at vinnan kann leggja meira langsikt-aðar ætlanir fyri rakstur og iløgur.

Sambandsflokkurin vil virka fyri, at gjørd verður breið politisk semja um eina fiskivinnunýskipan.

Neyðugt verður at seta eina nýggja fiskivinnuskipan stig=vist í verk.